

Hat feladatsor az ELTE Kémiai Intézet „Észbontogató” című sorozatának előadásaihoz 2019/2020. tanév

Szerző:

Dr. Füzesi István

Készült az Eötvös Loránd Tudományegyetem,
EFOP-3.4.4-16-2017-00006 számú, „Belépő a tudás közösségébe,
MTMI szakok és pályák népszerűsítése a középiskolások körében”
című projektje keretében, a 2019/2020. tanévben.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Az 1. feladatsor és javítókulcsa

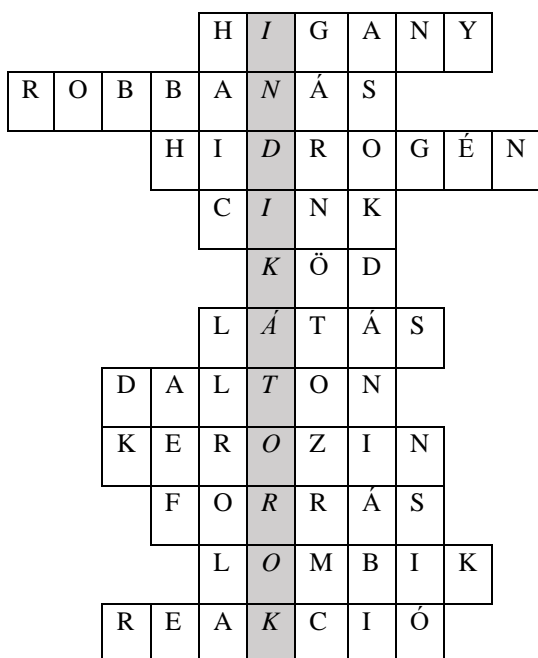
A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2017. szeptember 6-án (<https://youtu.be/Rf9sbBFhfHg>) és 20-án (<https://youtu.be/ICjgTmE19So>) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Rejtvény

12 p/

A rejtvény megfejtése a megtekintett előadások során többször is használt anyagok nevét adja meg!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

1. Folyékony fém
2. Igen nagy sebességű exoterm reakció
3. Cink és sósav reakciójában keletkezik
4. Ammónium-nitráttal hevesen reagál
5. Levegőben eloszlatott apró folyadékcseppek
6. Érzékelési mód
7. Atommodelljéről ismert angol tudós
8. A repülőgépek üzemanyaga
9. Endoterm halmazállapotváltozás
10. Hőálló laboratóriumi üvegeszköz
11. Kémiai változás

A megfejtés, azaz az anyagok neve: *indikátorok*

2. Kisebb nagyobb

8 p/

Hasonlítsd össze a következő mennyiségeket, és tedd ki a megfelelő relációjeleket (< = >)! (Minden helyes válasz 1 pont.)

a nitrogén forráspontja	<	az oxigén forráspontja
a szén-diszulfid gőzének sűrűsége	>	a levegő sűrűsége
a víz olvadáspontja	=	a víz fagyáspontja
a nátrium olvadáspontja	<	a nátrium-klorid olvadáspontja
metil-alkohol és levegő reakciójának	<	metil-alkohol és oxigén reakciójának

gyorsasága		gyorsasága
a szén-dioxid forráspontja (szublimációs pontja)	>	a nitrogén forráspontja
szobahőmérsékletű metil-alkohol és levegő reakciójának gyorsasága	<	felmelegített metil-alkohol és levegő reakciójának gyorsasága
a vas olvadáspontja	>	a nátrium olvadáspontja

3. Anyagok jellemzése

10 p/

Melyik anyagra vonatkoznak a következő állítások? Írd az állítás betűjelét az anyag neve feletti vonalra! Egy betűjelet több helyre is beírhatasz.

(Minden helyes válasz 1 pont, a rossz válasz 1 pont levonást jelent, de a feladatra adott összpontszám nem lehet negatív.)

a) szürke színű	e) petróleum alatt tárolják
b) vegyület	f) összetett anyag
c) sárgászöld színű	g) szobahőmérsékleten szilárd halmazállapotú
d) a Bunsen-égő lángjában megolvad	h) az elemek közé tartozik

a, d, e, g, h
nátrium

c, h
klór

b, f, g
nátrium-klorid

4. Változások

10 p/

Milyen változás ment végbe? Írd be a megfelelő változás betűjelét!

(Bármely kettő helyes válasz 1 pont, fél pont nem adható.)

Változás	F: fizikai változás K: kémiai változás	Ex: exoterm változás En: endoterm változás
Hidrogén vízzé alakulása	K	Ex
Szárazjég szublimációja	F	En
Ammónium-bikromát bomlása	K	Ex
Víz bontása	K	En
Vörösfoszfor égése	K	Ex
Szén-diszulfid párolgása	F	En
Nátrium megolvadása	F	En
Oxigéngáz lecsapódása	F	Ex
Gyufaszálak hevítése	K	En
Víz fagyása	F	Ex

A 2. feladatsor és javítókulcsa

A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2017. november 24-én (<https://youtu.be/ESf3dfd1rC4>) és december 8-án (<https://youtu.be/xUrO12n3qfc>) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Szókereső

10 p/

A betűhalmaz a két előadásban megemlített 5 tudós nevét rejt. Keresd meg és karikázd be őket! Bármilyen irányban haladhatsz vízszintesen, függőlegesen, átlósan, de csak egyenesen. Ezt követően válaszolj a kérdésekre!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

G	V	Q	K	T	H	O	M	S	O	N	K
P	M	E	N	G	Y	E	L	E	J	E	V
P	L	A	N	C	K	K	C	A	F	J	Q
D	A	P	P	S	B	X	B	H	Y	W	T
Q	A	J	L	E	P	T	A	O	G	V	P
C	S	L	N	W	M	Y	S	O	H	O	J
H	M	J	T	L	T	T	D	K	A	R	B
C	L	G	M	O	E	G	Z	F	Z	Q	C
T	J	T	N	I	N	B	T	G	C	F	S
J	M	M	D	Z	Z	L	W	P	Q	G	T

1. Dalton
2. Planck
3. Thomson
4. Bohr
5. Mengyelejev

2. Táblázatos feladat

15 p/

Töltsd ki a táblázatot!

(Bármely kettő helyes válasz 1 pont, fél pont nem adható.)

Név	Vegyjel	Rendszám	p ⁺ -ok száma	n ⁰ -ok száma	e ⁻ -ok száma	Tömegszám
szén	C	6	6	6	6	12
hidrogén	H	1	1	0	1	1
nátrium	Na	11	11	12	11	23
kén	S	16	16	16	16	32
foszfor	P	15	15	16	16	31
oxigén	O	8	8	8	8	16

3. Kísérletelemzés

7 p/

(Minden helyes válasz 1 pont.)

- a. Kémcsőbe higany-oxidot adagolunk, majd a kémcsövet elkezdjük hevíteni.

Mit figyelhetünk meg a hevítés hatására a kémcső falán? *ezüstös csillogás látható, lecsapódik a higany*

A kémcsőbe parázsló gyújtópálcát helyezünk. Mit tapasztalunk? *lángra lobban a pálcá*

Mi a kísérlet magyarázata? A lejátszódó folyamat szóegyenletének felírásával válaszolj.

higany-oxid = higany + oxigén

- b. Kémcsőbe higany-oxid és elporított faszén keverékét adagoljuk, majd a kémcsövet elkezdjük hevíteni. A kémcsőbe parázsló gyújtópálcát helyezünk. Mit tapasztalunk?

nem gyullad meg a gyújtópálcá

Milyen változás figyelhető meg a kémcső falán? *ezüstös csillogás, lecsapódik a higany*

Magyarázzuk meg az előző kísérlettől eltérő tapasztalatot!

a szén elvonja az oxigént a higany-oxidból

Írjuk fel a lejátszódó folyamat szóegyenletét!

higany-oxid + szén = higany + szén-dioxid

4. Táblázatos feladat

8 p/

Vöröskáposztalé indikátor színváltozásait vizsgáljuk különböző kémhatású oldatok esetén. Töltsd ki a táblázatot!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

	Csapvíz	Ételecet	Mosószóda oldat
A vöröskáposztalé színe	<i>lila (kék)</i>	<i>vörös</i>	<i>zöld</i>
Az oldat kémhatása	<i>semleges</i>	<i>savas</i>	<i>lúgos</i>

Milyen színű lenne a vöröskáposztalé a konyhasóoldatban? *lila (kék)*

És a háztartási vízkőoldóban? *vörös*

A 3. feladatsor és javítókulcsa

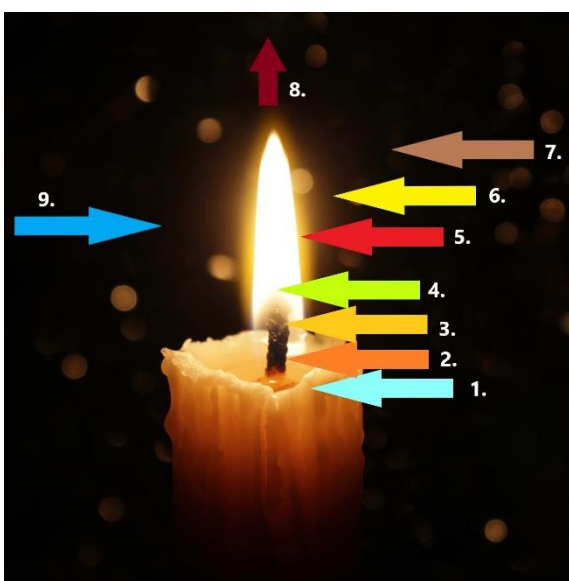
A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2017. december 8-án (<https://youtu.be/xUrO12n3qfc>) és december 22-én (<https://youtu.be/I3kkoIH873M>) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Kísérletelemzés

10 p/

A gyertya égésekor számos folyamat játszódik le. Húzd össze egy vonallal az ábra melletti sorszámot a folyamat megnevezésével!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

1. *megolvad*
2. *felszívódik*
3. *elpárolog*
4. *hőbomlás*
5. *oxidáció*
6. *energia-eloszlás*
7. *hőmérséklet-eloszlás*
8. *forró égéstermékek távozása*
9. *friss levegő*

Az ábráról lemaradt egy lényeges folyamat, melyet – a felvétel szerint – egy megelőző előadáson egy kisfiú szóvá is tett. Mi ez a folyamat?
felmelegszik

2. Táblázatos feladat

15 p/

Írd be a táblázatba a felsorolt anyagokat!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Egyszerű anyag	Összetett anyag	
	vegyület	keverék
foszfor, oxigén, klór, kén	kálium-nitrát, nátrium-klorid, szén-dioxid, égetett mész, cink-szulfid, metán	lőpor, habarcs, szappanoldat, meszes víz, csapvíz

3. Kísérletelemzés

6 p/

(Minden helyes válasz 1 pont.)

- c. Paraffin gyertyát meggyújtunk, majd egy-két perc égés után elfújjuk a lángot.

Mit figyelhetünk meg, miután elaludt a láng? *füst képződik*

Mi a tapasztalat magyarázata? *a füstöt az elpárolgó paraffinból képződő parányi kristályok alkotják*

Az elfújást követően a gyertya kanóca fölé néhány centiméterrel egy égő gyufát tartunk. Mit tapasztalunk? *„átugrik” a láng a kanócra, meggyullad a gyertya*

Miért? *a paraffinból képződő gőz, füst éghető*

- d. Fémtégelyben paraffint olvasztunk, majd az olvadt paraffinba vizet cseppentünk. Mit tapasztalunk?

a paraffin szétfröcskölődik, miközben lángra kap

Indokoljuk a tapasztalatokat!

a becseppentett víz felforr, gőzzé alakul, ez okozza a fröcskölést; a szétfröcskölődő paraffin a levegő oxigénje hatására lángra lobban

4. Táblázatos feladat

9 p/

Egészítsd ki a táblázatot!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Tudományos név	Köznapi név	Képlet	Felhasználás
kalcium-oxid	égetett mész	CaO	oltott mész előállítás
kalcium-karbonát	mészkö	CaCO ₃	építőipar, égetett mész készítés
kalcium-hidroxid	oltott mész	Ca(OH) ₂	építőipar, habarcs készítés

A 4. feladatsor és javítókulcsa

A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2018. január 12-én (<https://youtu.be/ZchTU7pjLnc>) és január 26-án (https://youtu.be/9gOiFkT6J_s) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Kísérletelemzés

8 p/

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Az ezüsttükör készítésének lépései a következők:

- Bunsen-égővel melegítjük a kémcsövet.
- Ammónia oldatot öntünk a kémcsőbe.
- Szőlőcukrot adagolunk a kémcsőbe.
- Ezüsttükör válik ki.
- Ezüst-nitrát oldatot öntünk a kémcsőbe.
- Az oldat megszíneződik.

Rakd időrendi sorrendbe a kísérlet lépéseit! A helyes sorrend betűjelekkel: *e, b, c, a, f, d*

Mi jellemzi a porózus felületű fémek színét? *fekete vagy szürke*

Mi a feltétele annak, hogy a fémek fényesen, tükörszerűen csillogjanak?

sima legyen a felületük

2. Táblázatos feladat

12 p/

Nevezd meg az anyagok rács típusát és a rácsösszetartó kötést!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Anyag	Rács típus	Rácsösszetartó erő
Ón	<i>fémrács</i>	<i>fémes kötés</i>
Szén-dioxid (szárazjég)	<i>molekularács</i>	<i>másodrendű kötés</i>
Gyémánt	<i>atomrács</i>	<i>kovalens kötés</i>
Nátrium-klorid	<i>ionrács</i>	<i>ionos kötés</i>
Kén	<i>molekularács</i>	<i>másodrendű kötés</i>
Cink	<i>fémrács</i>	<i>fémes kötés</i>

3. Táblázatos feladat

15 p/

Válaszd ki a felsorolt atomokból, hogy melyek képeznek kationt, és melyek aniont.

Na; F; S; Al; Zn; Cl

Írd a kationok jelét a táblázat első oszlopába, az anionokét az első sorába, majd képezz belőlük ionvegyületek képletét!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Anion \ Kation	F^-	S^{2-}	Cl^-
Na^+	NaF	Na_2S	$NaCl$
Al^{3+}	AlF_3	Al_2S_3	$AlCl_3$
Zn^{2+}	ZnF_2	ZnS	$ZnCl_2$

4. Fémek

5 p/

Az alábbi két oszlopban fémeket és azok felhasználási lehetőségeit találod. Húzd össze egy vonallal az összetartozókat!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

cink: *fémbevonat*

titán: *repülőgépek hajtóművei*

platina: *orvosi fém*

szilícium: *chipgyártás*

lítium: *mobiltelefonok akkumulátorai*

Az 5. feladatsor és javítókulcsa

A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2018. február 9-én (<https://youtu.be/fhXOVOKB2YA>) és február 23-án (<https://youtu.be/KI-iDWdA0Hw>) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Kémiai egyenletek 10 p/

Írd fel az alábbi reakciók egyenleteit, majd karikázd be az egyenletekben az „önző” anyag kémiai jelét!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

- Magnézium égése: $2 Mg + \underline{O_2} = 2 MgO$
- Alumínium és jód reakciója: $2 Al + 3 \underline{I_2} = 2 AlI_3$
- Nátrium és klór reakciója: $2 Na + \underline{Cl_2} = 2 NaCl$
- Cink és kén reakciója: $Zn + \underline{S} = ZnS$
- Szén és oxigén reakciója: $C + \underline{O_2} = CO_2$

2. Kísérletelemzés 8 p/

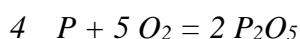
Egy kísérlet lépései a következők:

(Minden helyes válasz 1 pont.)

- A szén-diszulfidos foszforoldatból szűrőpapírra cseppentünk.
- A fehér foszfor öngyullad.
- A szűrőpapír megszárad, az oldószer teljesen elpárolog.
- Fehér foszfort oldunk szén-diszulfidban.
- A széndiszulfid párolog, miközben a hengerben éghető gázelegy képződik.
- Meggyullad az oldószer gőze.
- Mérőhengerre szűrőpapírt helyezünk.

Rakd időrendi sorrendbe a kísérlet lépéseit! A helyes sorrend betűjelekkel: *d, g, a, e, c, b, f*

Írd fel a fehér foszfor öngyulladásakor lejátszódó reakció egyenletét!

3. Kémiai elemek 8 p/

Melyik kémiai elemre ismersz rá az alábbi meghatározások alapján? Az eleme vegyjelével válaszolj!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

- Legismertebb (allotróp) módosulatai fehér és vörös színűek: *P*
- A természetben a legkeményebb anyag: *C gyémánt*
- Szürke színű fém, oxigénnel vakító lánggal reagál: *Mg*
- Könnyen önthető olvadáka melegítés hatására sűrűn folyóvá válik: *S*
- Szilár halmazállapotban szürke, gőzei lila színűek: *I*
- Kékes színű rideg fém, pora kénnel hevesen reagál: *Zn*
- Vörös színű fém, oldja a tömény salétromsav: *Cu*
- Sárgászöld színű, erősen mérgező gáz: *Cl*

4. Kémiai TOTÓ 14 p/

Töltsd ki a kémiai „TOTÓ” -t! Írd be a helyes válaszhoz tartozó tippet a „TIPP” oszlop cellájába!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

		1	2	X	TIPP
1.	A jód gőze	sárgászöld színű	lila színű	vörösbarna színű	2
2.	Molekularácsos anyag	gyémánt	grafit	fullerén	X
3.	Petróleum alatt tárolják	fehér foszfor	nátrium	vörös foszfor	2
4.	A kénmolekula képlete	S ₈	S ₄	S ₂	1
5.	A szárazjég szublimációjakor	fizikai változás történik	kémiai változás történik	nem történik semmi	1
6.	A cukrot elszenesíti	tömény sósav	tömény kénsav	tömény salétromsav	2
7.	Forráspontja a legalacsonyabb	oxigén	nitrogén	szén-dioxid	2
8.	Mi a fullerén képlete?	C ₈	C ₁₂	C ₆₀	X
9.	Folyékony halmazállapotú elem	foszfor	kén	bróm	X
10.	Tömény salétromsavval nem reagál	réz	ezüst	arany	X
11.	Csapadékképződéssel járó reakció	trinátrium-foszfát oldat + kalcium-klorid oldat	kálium-jodid oldat + klóros víz	hangyasav + tömény kénsav	1
12.	Az „adakozó” elemek reakcióikban	protont adnak le	elektront vesznek fel	elektront adnak le	X
13.	Endoterm folyamat	faszén előállítás	alumínium és jód reakciója	cukor elszenesítése kénsavval	1
+1	Kémiai reakcióiban „adakozó” elem	¹⁷ Cl	¹⁸ Ar	¹⁹ K	X

A 6. feladatsor és javítókulcsa

A feladatlap az „Észbontogató” foglalkozássorozat 2018. március 9-én (<https://youtu.be/pxtgSgMD1pA>) és március 23-án (https://youtu.be/zRtDk_ArAHs) elhangzott előadásai alapján készült.

1. Rejtvény

10 p/

A rejtvény sorai és oszlopai az előadássorozatban használt laboratóriumi eszközök neveit rejtik!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Vízszintes

6. térfogatmérő eszköz: *mérőhenger*
7. ...-lombik: *Erlenmeyer*
8. nyílt lángon melegíthető üvegeszköz: *kémcső*
9. oldatok keverésére szolgál: *üvegbot*
10. laboratóriumi hőforrás: *gázégő*

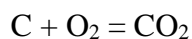
Függőleges

1. hengeres alakú, melegíthető üvegeszköz: *főzőpohár*
2. ...-állvány: *Bunsen*
3. kör alakú, bepárlás során is használt eszköz: *óraüveg*
4. fémből készült három lábú állvány: *vasháromláb*
5. gömb alakú, lapos aljú üvegeszköz: *állólombik*

2. Számítási feladat

10 p/

A szén tökéletes égésének egyenlete:

A reakció egyenlete alapján írd be a válaszaidat!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

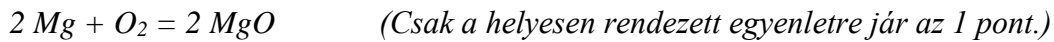
- a) 88 g szén-dioxid keletkezéséhez 2 mol szén szükséges.
- b) 6 g szén 16 g oxigénnel egyesül.
- c) 66 g CO₂ keletkezéséhez 18 g szén szükséges.
- d) 3 mol szén 96 g oxigénnel reagál.
- e) 48 g oxigénnel 18 g szén egyesül.
- f) 3 mol szén-dioxid keletkezéséhez 3 mol oxigén szükséges.
- g) 6 g szén égésekor 22 g CO₂ keletkezik.
- h) 110 g szén-dioxid előállításához 80 g oxigén szükséges.
- i) 4 mol szén 4 mol oxigénnel egyesül.
- j) 2,5 mol oxigén 80 g oxigénben égethető el.

3. Kísérletelemzés

10 p/

Magnéziumot égetünk oxigénben. Írd fel a lejátszódó reakció egyenletét!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

Részecskeátmenet szempontjából a reakció: *elektronátmenettel járó*

Melyik anyag oxidálódott? *magnézium, mert elektront adott le*

Melyik anyag redukálódott? *oxigén, mert elektront vett fel*

A részfolyamatok egyenletei:

oxidáció: $\text{Mg} = \text{Mg}^{2+} + 2 \text{e}^-$ redukció: $\text{O} + 2 \text{e}^- = \text{O}^{2-}$ (Az egyenletben szereplő anyagmennyiségekkel kifejezve is elfogadható a válasz.)

A reakció a belső energiaváltozás szerint: *exoterm*

A reakció a résztvevő anyagok száma szerint: *egyesülés*

4. Reakciótípusok

10 p/

Dönts el az alábbi folyamatokról, hogy exoterm (Ex), vagy endoterm (En) endoterm változást jelentenek! Írd az Ex, illetve az En jelölést a folyamat mellé!

(Minden helyes válasz 1 pont.)

a) cseppfolyós nitrogén forrása	En	e) ammónium-dikromát bomlása	Ex
b) mészégetés	En	f) vörös foszfor reakciója oxigénnel	Ex
c) magnézium égése	Ex	g) szárazjég szublimációja	En
d) fa száraz lepárlása	En	h) kén és cinkpor egyesülése	Ex
e) higany-oxid bomlása	En	i) hidrogén-peroxid bomlása	Ex